

Bomen en verhalen – De linde

*Door Herman Nijhof,
vrijwilliger Buur maakt Natuur*

Linde (Tilia)

Vanaf 2013 zijn de eerste linden aangeplant op Knapperslag, als laanbomen bij de ingang aan de Vogelstraat. Helaas zijn er in de winter van 2018/19 twee lindes moedwillig afgebroken, en dat terwijl in de zeer droge zomer van 2018 een vrijwilliger zijn best heeft gedaan de bomen van water te voorzien.

Tilia behoort tot de Lindefamilie of Tiliaceae. Het is een bladverliezende loofboom, die in Nederland twee inheemse varianten kent: de kleinbladige of winterlinde, en de grootbladige of zomerlinde. De winterlinde (*Tilia cordata*) is in maart 2018 aangeplant in het Engiebos.

Een andere bekende soort is de Hollandse linde. Dit is een kruising tussen de winter- en zomerlinde, die heel geschikt is als straatboom. Een bijzonder soort is de klokvormige linde, de Krimlinde. Er staat een exemplaar bij café 't Onland in de gemeente Doetinchem. Ook staan hier prachtige leilindes. De linde verdraagt schaduw en kan goed gesnoeid of geleid worden. De linde is zowel in het Nederlands als Duits (die Linde) een vrouwelijk woord.

Kenmerken

Lindebomen zijn in volwassen staat hoge bomen met een dichte, hartvormige kroon. Een jonge boom groeit snel. Het hout is licht, wit en zacht. Opvallend is dat aan de voet van lindes waterloten als struikgewas kunnen opkomen. Deze worden vaak op zithoogte teruggesnoeid. Vroeger werd hier een zitplank op gelegd. Ouderen zaten er vaak te kletsen, vandaar de bijnaam "leugenbank".

De bladeren van de linde zijn hartvormig, hebben een toegespitste kop en zijn "ongelijkhelftig", evenals het iepenblad. De bloemen zijn tweeslachtig: er zitten zowel mannelijke als vrouwelijke bloemen aan een boom. De bloem heeft vijf lichtgele kroonbladen en vijf kelkbladen, waar kleine groefje in zitten waarop nectar wordt afgescheiden. Tegen de avond geurt de linde op zijn sterkst.

Bijen en hommels vliegen graag op deze boom en vaak gonst het er van de insecten. Het langwerpige schutblad lokt nachtvlinders naar deze nectarbron. Later in het seizoen speelt dit schutblad met de nootjes (zaden) als vleugels een rol bij de zaadverspreiding.

Geschiedenis

Na de laatste ijstijd verschenen de linden in Noordwest – Europa vaak op lössgronden. Na 3000 v. Chr. ging de linde in aantal achteruit, waarschijnlijk door de opkomst van de landbouw. De mens gebruikte de twijgen met blad als veevoer, en van de bast werd touw gemaakt. Op na rooibouw verlaten akkers kon de linde zich door uitloging moeilijk huisvesten. De beuk nam zijn plaats in. In Twente en rond Winterswijk staat de winterlinde nog op leem- en bekengrond.

Voor- en nadelen

Lindeblad verteert goed en zorgt voor een prima humuslaag. Bovendien "pompt" de linde kalk omhoog en bevordert zo het bodemleven. Daarom moest ik van mijn vader het lindeblad opharken van de stoep en in de zanderige groentetuin verwerken. Lindebloesemhoning is bij velen geliefd.

Een nadeel van lindes is de zwarte, kleverige honingdauw gecombineerd met roet, die op geparkeerde auto's valt. Honingdauw wordt afgescheiden door bladluizen. Mieren en wespen houden v an deze zoete afscheiding, en ze wordt door sommige hommels- en bijensoorten verzameld.

Bij het voormalige zwembad in Doetinchem vond ik op lindes een prachtige cicade: de vuurwants. Dit is een zwart met rode wants van ongeveer een centimeter lang. Hij zuigt het sap uit de boom, de bladeren en de zaden.

Functie

Lindehout werd vroeger gebruikt voor houtsnijwerk, bijvoorbeeld voor heiligenbeelden. Ook in de volkskunst werd het toegepast, zoals voor dienbladen en lepels. Lindebloesemthee helpt tegen verkoudheid en andere kwalen. Bij boerderijen staan leilindes meestal aan de zuid- of de westkant. De bomen houden in de zomer het "oude" huis koel en bij storm voorkomen ze dat dakpannen afwaaien. Leilindes zijn een teken van luxe. Vroeger hoorden er op een dergelijke plek hoge peren te staan, want die leverden peren voor de boer, of hoge lindes voor de honing, toen er nog geen suiker was.

Verhalende informatie

Naast feitelijke informatie volgt hier verhalende informatie, waardoor de belangstelling voor de bomen, die aangeplant zijn op 't Knapperslag, kan toenemen. Het is de bedoeling de voorkomende boomsoorten op 't Knapperslag ook verhalend en of je er wel of niet in gelooft als boomhoroscoop te behandelen.

Mythen en Sagen

Een sage is een volksverhaal met een kern van waarheid, waarin naar een verklaring wordt gezocht. Een mythe is een verhaal uit een onbepaald verleden, waarin goden, helden of vreemde wezens centraal staan en een grondslag kan vormen voor een godsdienstig of maatschappelijk stelsel, een ideologie.

Een Griekse mythe

De goden Jupiter en Mercurius (Romeins: Zeus en Hermes) reisden op de aarde en keken of de mensen wel gastvrij waren. Zij klopten aan bij een welgestelde familie. "We zoeken onderdak en eten en een slaapplek voor een nacht." Het botte antwoord was: "Nee!" Steeds probeerden de vermoede goden het opnieuw, maar telkens was het antwoord: "Nee, we zijn geen herberg". "Dat wordt met een lege maag onder de blote hemel overnachten", zei Jupiter boos. Mercurius antwoordde: "Laten we de moed nog niet opgeven." Pas bij het laatste woning, een vervallen en armoedig huisje, hadden ze succes.

Hier woonde een oud echtpaar, waarvan de man Philemon en de vrouw Baucis heette. Zij waren tevreden en gelukkig. Beiden verwelkomden de gasten hartelijk en deden hun best het hun gasten met eenvoudige middelen naar de zin te maken. Er werd een simpele maaltijd bereid, en terwijl de gasten aten, vulden de pannen zich weer van zelf. "Vergeef ons, dat we niet zagen dat jullie goden zijn", zeiden beiden, en ze wilden de gasten nog uitgebreider onthalen. Ze boden aan hun enige gans, een trouw huisdier, te slachten. Op stramme benen joegen ze de hele hut door achter de gans aan, maar die ontsnapte en de goden hadden plezier om het komische tafereel.

Zij namen de twee oudjes mee naar buiten en de goden vertelden dat ze in de stad zo ongastvrij ontvangen waren. Een verwoestende wind vernielde alle huizen, behalve de hut van het echtpaar. Aan beide oudjes werd een wens gegund. Philemon smeekte: "Goden, laat ons trouwe dienaren zijn, schenk ons het geluk, dat ik later samen met mijn Baucis mag sterven." Op de plek waar het hutje stond, verscheen een prachtige tempel en de twee oudjes werden als priesters aangesteld. De goden verdwenen. Philemon en Baucis leefden lang en gelukkig, en op een dag stierven zij samen. Philemon veranderde in een eik en Baucis in een linde, en zo bleven ze als wachters voor de tempel staan. Een mannelijke en vrouwelijke boom.

Germaanse of Scandinavische sagen en mythen

De held Siegfried.

In Xanten werd een koningszoon geboren, Siegfried (Sigurd). Als puber smeedde hij een zwaard en sloeg daarmee het aambeeld in tweeën. Het zwaard werd Gram genoemd. En hij trok de wijde wereld in om de goudschat, de Ring, te zoeken die bewaakt werd door de draak Fafnir. Siegfried reed op een dag door reusachtig woud en hoorde het ruisen van waterval. Hij vermoedde dat Fafnir hier zijn dorst kwam lessen, en werd hierin bevestigd door de verse sporen in de modder. Hij bond zijn paard vast en verschool zich. Het monster verscheen en bleek geheel bedekt te zijn met schubbege, stekelige pantserplaten. Zijn adem bestond uit rook. Siegfried draalde niet, hij viel de draak aan met Gram en doodde het kwaadaardig monster. Het bloed van de draak had een zonderlinge eigenschap. Een vogel die van het drakenbloed had geproefd, zong: "Neem een bad in dit bloed en je zult

onkwetsbaar worden". Aldus deed Siegfried, maar ter hoogte van zijn hart bleef een lindeblad op zijn rug kleven. Zijn huid werd zo hard als ivoor en hield de scherpste wapens tegen, maar deze plek van het lindeblad bleef kwetsbaar.

In het volgende verhaal schoot Siegfried koning Gunther te hulp en haalde daarmee de jaloezie van Brunhilde, Gunthers vrouw, op zijn hals. Er dreigde een oorlog, maar deze werd afgewend. Chriemhilde, Siegfrieds vrouw, raakte bezorgd. Met de smoes dat hij hem te wilde beschermen vroeg de listige Hagen, gestuurd door Brunhilde, naar Siegfrieds kwetsbare plek. Chriemhilde naaide een kruisje op die plek! De oorlog werd afgewend en een tijd later werd er een jachtpartij aangekondigd. Siegfrieds vrouw wilde niet dat hij mee ging. Hij lachte haar uit en ving hardlopend tijdens de jacht een levende beer; hij was immers onkwetsbaar. Siegfried had dorst gekregen en Hagen leidde hem naar een diepliggende bron, waar hij liggend uit moest drinken. In zijn onschuld gaf hij het zwaard Gram aan Hagen en deze doorstak Siegfried op het kruisje, waaronder ooit het lindeblad gezeten had.

Der Ring des Nibelungen, een driedelige opera gecomponeerd door Richard Wagner in 1876, dramatiseert dit verhaal uitgebreid.

De godin Freya.

Vroeger werd de linde bij de boerderij geplant, het liefst bij de slaapkamer van het echtpaar. De linde symboliseerde de eeuwige trouw tussen man en vrouw en het gezin. Ook huiselijk geluk, rust en vrede. Later kwam in het raam boven de deur de symbolische gietijzeren lindeboom. De lindeboom stond ook voor de gemeenschap en onder linde op het dorpsplein werd recht gesproken "judicium sub tilia" (recht onder de linde) om vooral de vrede te bewaren binnen de gemeenschap. Deze opvattingen kwamen voor in de Germaanse tijd en ver voor dat hier het christendom kwam. De lindeboom was verbonden aan Freya de godin de liefde, de vruchtbaarheid van de aarde en daarmee verbonden aan de vier jaargetijden. Vrijdag werd naar haar vernoemd. Freya's kenmerken waren de linde, de hoorn van overvloed (een goede oogst) en de twee boskatten die haar wagen trokken.

Keizer Karel de Grote, rond het jaar 800, gaf opdracht dorpslindes te planten. Huwelijken werden hier onder gesloten en eenvoudige rechtspraak bleef hier onder plaats vinden. Bij geboortes en huwelijken van de Oranjes worden vaak nog lindes geplant.

Karaktereigenschappen

Volgens de Keltische en Germaanse boomhoroscoop ben je een linde als je geboren bent tussen 11 maart en 20 maart en tussen 13 september tot en met 22 september. Dromer is je hoofdeigenschap.

Je houdt van dromen, want je heb een levendige fantasie. Je bent creatief en brengt anderen op nieuwe ideeën. De wereld is echter hard, en door een roze bril kun je niet lang kijken.

Bronnen:

- *Oude verhalen mythen en sagen* door Jac. Van der Klei en Joh. Veenbaas met tekeningen van Isings Uitgeverij Wolters Groningen-Batavia 1934
- *Erfbeplanting rond Doetinchem - De inrichting van historische boerenerven - Werkgroep Erfbeplanting Doetinchem - Uitgeverij Matrijs 2014*
- *Edda vertaald door prof. dr. Jan de Vries* Uitgeverij Elsevier 1943
- *Goden en Helden uit de Noordse Mythologie* Brian Branston
- *Noorsche Mythen uit de Edda's en sagen* H.A Guerber Thieme Zutphen 1929
- *Diverse boeken over populier, es en iep.*

Tekst: Herman Nijhof, 24 april 2019 - www.buurmaaktnatuur.nl